

Magyarok a világháborúban és orosz hadifogságban.

Dr. Margarethe Klante író nő a múlt évben „Von der Volga zum Amur“ című könyvet adott ki, melyben a csehek jólismert önkéntes hadifogságba jutását szépíteni igyekszik, s azt írja többek között, hogy: „a magyarok is megadták magukat, sőt orosz hadifogságban több magyar volt, mint cseh“.

Hogy a világháború tartama alatt hány osztrák-magyar katona esett orosz hadifogságba, azt pontosan megállapítani nem lehet.

A Militärwissenschaftliche Mitteilungen 1933 januáriusi számában levő táblázat szerint, az Osztrák-Magyar Monarchia háborús embervesztesége az 1916. év végén a következő volt: halottakban 511.000 (11.6%), sebesültekben 1, 832.400 (31.2%), betegekben 1,524.950 (34.4%), hadifoglyokban 1,009.050 (22.8%). Tehát a harcterekre felvonult hadseregek állományából összesen: 4, 427.400 fő vált harcra képtelenné.

1917-ben és 1918-ban az olaszharctéri nehéz harcok alatt a háborús emberveszteség lényegesen megnövekedett, de 1917 januárjától kezdve orosz hadifogságba már aránylag csak nagyon kevés osztrák-magyar katona jutott. Hogy az orosz hadifogságbaesettek közül hány volt a cseh nemzetiségű, illetőleg osztrák vagy magyar állampolgár, azt szinte lehetetlenség pontosan megállapítani.

A Magyar Katonai Szemle 1932 decemberi és a Pesti Hírlap 1933 január 8-i számában cikk jelent meg, mely a cseh részről ferdén beállított tényekkel foglalkozik.

Lukács Béla tábornok, a m. kir. Hadilevéltár főigazgatója, hiteles adatok alapján bebizonyította, hogy a csehek önkéntes hadifogságba menése miatt, sok magyar jutott orosz hadifogságba, továbbá hogy a cseh propaganda nem hatott a magyar csapatokra, mert a magyar csapatok szándékosan nem adták meg magukat és végül, hogy a Monarchia összes veszteségén belül a foglyok százaléka a magyaroknál kisebb volt, mint az osztrákoknál.

Én hat évet töltöttem Kelet-Szibériában (a tengerparti Skotowon, Chabarovszkban, a mellette fekvő Krasznajarjecs-

kán, végül Wladivosztozk külvárosában, Pervajarjescskán) mint hadifogoly s láttam a Wladivosztozkban hajóra szállott cseh légió néhány egységét.

Nem azért fogtam tollat, hogy az Oroszországból visszatértek nevében tiltakozzam a valóság elferdítése és a cseh propaganda érdekeinek megfelelő beállítására ellen, hanem azért, hogy elégtételt szerezhessenek annak a sokezer derék, becsületes magyar katonának, akik hősiességük közepette önhibájukon kívül jutottak orosz hadifogságba, de onnan nem tértek vissza. Nem tértek vissza, mert az orosz bánásmód, elhelyezés, ételmezés, éghajlati viszonyok, járványok s nem utolsósorban a cseh legionisták garázdálkodásai, gyilkosságai miatt, ott pusztultak el s messze Keleten alusszák örök álmukat.

Nincs okunk szégyenkezni azért, hogy aránylag sok magyar jutott orosz hadifogságba, hiszen ez nem csupán a cseh szándékos és tervszerű megadására vezethető vissza, hanem egyéb okokra is, amelyeket a cseh író elhallgat.

Ezek az okok a következők:

I. A hajdani Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb létszámú nemzete a magyar volt.

II. Magyarország aránylag több harcoló csapatot állított ki, mint Ausztria.

III. A csehek általánosan ismert önkéntes hadifogságba menése miatt nem volt tanácsos cseh csapatokat alkalmazni az orosz harctéren, helyettük — különösen a fontos pontokon — magyar csapatokat kellett harcra vetni. Ezért, valamint a hadvezetőség hibája folytán (a világháború kezdetén, Przemysl várának elestekor és a Brussilow-támadás alkalmával) sok magyar került orosz hadifogságba anélkül, hogy az önkéntes hadifogságbanmenés vádját reájuk lehetne fogni.

IV. Az orosz hadifogságba jutás alkalmával sokan olyanok is magyarnak nevezték magukat, akik az 1910. évi népszámlálás alkalmával, mint más nemzetiségűek lettek nyilván tartva.

I.

A hajdani Osztrák-Magyar Monarchia területe 676.322 km², lakossága pedig 49.714.596 lélek volt, melyből Magyarországra — Horvátországgal együtt — 325.223 km² terület és 20.680.357 lélek jutott.

Ausztriának tehát — az 1908-ban bekebelezett Bosznia-Hercegovina 1.183.453 lakosával együtt — 29.034.039 lakosa volt, tehát 8.353.682 lélekkel több, mint Magyarországnak.

Ausztria lakosságából azonban csak kb. 9 millió volt német, a többi szláv; ebből kb. 4.7 millió cseh volt. Magyar-

országon — bár hatféle nemzetiség élt és a lakosságnak a fele sem volt fajmagyar, az 1910-i népszámlálás alkalmával mégis több mint 12 millió vallotta magát magyarnak.

Ennélfogva a monarchia lakosságának számszerinti uralkodó eleme a magyar volt.

Ha a csehek létszámuknak megfelelő mennyiségű harcoló csapatot kiállítva, oly hűségesen és becsületesen harcoltak volna, mint a magyarok; úgy nemcsak a hadifogságba-jutás eshetősége, hanem az orosz hadifogságba-jutottak száma is arányos lett volna.

Igy Oroszországban a cseh és magyar hadifoglyoknak — létszámuknak megfelelően — 5:12 arányban kellett volna lenniök.

A hadifogságba-jutás egyenlő eshetőségéről és a cseh-magyar hadifoglyok helyes arányszámáról nem lehet beszélni, mert Magyarország nem a magyar és osztrák állampolgárok létszámának, tehát 29:20,5 millió aránynak megfelelő, hanem annál sokkal több harcoló csapatot küldött a harcterekre.

Sőt Przemysl várórségének is több mint a fele magyar volt. A vár őrsége (tűzér- és műszaki csapatok nélkül) ez volt: 1 k. k. Landwehr-gyalogdandár és 7 népfelkelő gyalogezred továbbá 1 m. kir. honvéd gyaloghadosztály és 7 különböző gyalogezred. Vagyis a várórség zöme: 9 osztrák és 11 magyar ezredből állott.¹ Így az a helyzet állott be, hogy a harcoló csapatoknál, ahol a sebesülés és fogságba-jutás lehetősége nagy volt, aránytalanul több magyar állampolgár szolgált, mint osztrák. Viszont a műszaki, stb. csapatoknál, ahol a sebesülés és fogságba-jutás lehetősége kisebb volt, kevesebb volt a magyar állampolgár, mint amennyinek lennie kellett volna.

A Lukács tábornok cikkében foglaltak szerint: A cs. és kir. közös hadsereg anyakönyvilág állományában 246 magyar katonára 128 cseh esett, ami a két nemzet arányának meg is felelt. Ebből az következnek, hogy ez az arányszám az összes fegyvernemeknél hasonló volt. A valóságban ez nem volt meg, mert a vartűzérségnél a 136:68 helyett 114: a tűzér-intézeteknél 128:62 helyett 148: a ruhatári intézeteknél a 187:96 helyett 219 és az élelmező intézeteknél a 195:98 helyett 129 cseh szolgált.

Az alábbi csapatoknál, ahol a német nyelv tudása és a különleges kiképzés volt a fontos, igen kevés magyar, de aránytalanul sok cseh szolgált (nehéz tűzérség, árkász-, utász-, hidász-, távíró-, távbeszélő-, rádió-, fényszóró-,

¹ 2., 5., 7., 8. honvéd gyalogezred (2 szd. honv. huszár); 3., 4., 16. honvéd menetezred; 9., 10., 1., 16. honvéd népfelkelőezred (3 szd. honv. népfelkelő huszár).

villanyfúró-, páncélvonat-, páncélgépkocsi-, táborivasút-, sodronykötélpálya-, gáz-, lángszóró-, repülő, léggömb- és gépkocsi csapat. Ez utóbbi kezdetben csak önkéntesekből állott). Hasonló volt a helyzet a tengerészetnél is.

Különösen kevés volt a magyar, de helyette rengeteg volt a cseh a bécsi cs. és kir. hadügyminisztérium, valamint a főbb parancsnokságok és egyéb katonai hatóságok irodáiban. Köztudomású az is, hogy az összes katonai zenekarok zenészeinek kb. 80%-a cseh volt.

Magyarország a világháborúban minden tekintetben nagyobb áldozatot hozott, mint Ausztria, különösen ami az emberanyagot illeti. A háború kezdetétől minden gyalogezred, a beállott veszteségek pótlására, jóformán minden hónapban 1—1 menetzászlóaljat kapott. Ausztria a menetzászlóaljak útbaindítását később kezdte meg, mint Magyarország. Ausztriából a legelső menetzászlóaljak akkor indultak el, midőn Magyarországról a 2. pótlásra szolgáló menetzászlóaljak már a harcterekre érkeztek. Tehát a magyarországi gyalogezredek 1—1 pótlással többet kaptak, mint az Ausztriából kiegészített ezredek.

Miután a kb. 9 millió lakosságú Galicia nagy része orosz kézre jutott, a Galiciából származó ezredek veszteségeit a többi osztrák ezred pótkereténél levő emberanyagból kellett kiegészíteni. Ezért Ausztria, az oroszok kiűzéséig nem tudott újabb cs. és kir. ezredet felállítani. Sőt a csehek árulása miatt 1915 tavaszán a cs. és kir. 28. és 36. gyalogezredet is fel kellett oszlatni. Hasonló okok miatt újabb Landwehr-ezredek sem lehetett felállítani. A 19. és 35. Landwehr-gyalogezredet is csak nagy bajjal sikerült újra felállítani 1915 április végén, mivel a két ezred Przemysl várőrségéhez tartozott és 1915 márciusában orosz fogságba jutott.

A Magyarországról kiegészített cs. és kir. ezredeknel (különösen a 23., 29., 33., 44., 69., 83. ezrednél) a nagyszámú emberanyagból fölösszámú menetzászlóaljak is alakultak. Ezeket, mint tartalék zászlóaljakat harcba vetették. Az erdélyi ezredeknel volt fölösszámú menetzászlóaljakból pedig új ezredek keletkeztek. Így alakult meg a cs. és kir. 103. és 104. számú gyalogezred.

Magyarország 1915 végéig a minden hónapban útbaindított menetzászlóaljakon kívül, 27 tartalékzászlóaljat és két új ezredet állított fel. A honvéd gyalogezredek pótkereténél is fölösszámú menetzászlóaljak alakultak meg. A Przemysl elcstével hadifogságba jutott 23. (szegedi) honvéd gyaloghadosztályt és ezredeit (2., 5., 7., 8.) nem állították fel újra a régi számозással. De az újonnan felállított 300., 301., 302. és 303. ezredből már 1914 őszén az 51.; 1915 májusában a 307., 308., 309. és 310. ezredből az 55. és 1915 augusztusában

a 312., 313., 314. és 315. ezredből a 70. honvéd gyaloghadosztály alakult meg. A 311. honvéd gyalogezred trahomás betegekből állott. Az 55. honvéd hadosztály 1916 elején pótlás hiányában feloszlott.

A m. kir. honvédség, a világháború kezdetétől az összeomlásig, állandóan erősebb volt, mint a Landwehr. Az osztrák-magyar szárazföldi haderő 1918 végén 66 gyalog- és 12 lovashadosztályra tagozódott. Ebből a 15., 21., 22., 25., 42., 43., 44., 46., 54. és 56. (összesen 10) k. k. Landwehr, a 20., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 51., 64., 70., 74. és 155. (összesen 12) gyaloghadosztály pedig honvéd volt. A lovashadosztályok közül a 12. Landwehr, az 5. és 11. pedig honvéd volt.

Mint hogy Ausztriának kb. 8,5 millióval volt több lakossága mint Magyarországnak, a helyes arány szerint kb. 15 Landwehr-gyalog- és 5 lovashadosztálynak kellett volna léteznie. A hiányzó emberanyag a műszaki stb. csapatoknál teljesített szolgálatot. 1918-ban 584 ausztriai és 449 magyarországi zászlóalj állott fenn. Ezek szerint kb. 20 zászlóalj lett felállítva Ausztria 1—1 millió lakosságából. Hasonló arány szerint Magyarország 20,5 millió lakosságából kb. csak 415 zászlóaljat kellett volna kiállítani. De a valóságban 34-el több volt és harcolt a különböző harctereken.

Még feltűnőbb az arány a lovasságnál: 1918-ban Ausztria 173. Magyarország pedig 152 lovasszázadot állított fel. A 41. számú Einteilungsliste az osztrák népfölkelő lovasságot nem említi. Kevés volt ekkor már a ló nemcsak Ausztriában, de Magyarországon is, sőt sok lovasezred már gyalogosan harcolt.

A fent vázolt aránytalanság a világháború egész tartama alatt fennállott s az ellen gr. Tisza István is tiltakozott.²

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a 10 honvéd huszárezreddel szemben csak 6 Landwehr-ulánusezred létezett. De ez a világháború elején lovashadosztályt nem állított fel, nem hajtott végre lovasrohamokat, csak közeli felderítő és összekötő szolgálatot teljesített. Így azok a csehek, akik a Landwehr-lovasságnál szolgáltak, kezdetben nem tudták magukat megadni. A Landwehr-lovasság pedig nem is szenvedhetett olyan óriási veszteséget, mint az 5. honvéd lovashadosztály, mely Szatanovnál jóformán megsemmisült. Sajnos, itt van a magyarázata annak, hogy a cs. és kir. hadügyminisztérium által hivatalosan közzétett adatok szerint,

² Lásd a Militärwissenschaftliche Mitteilungen 1935. évi januári havi füzetének 16. lapoldalán levő részt: „Im Herbst 1915. glaubte der k. ung. Ministerpräsident darauf bestehen zu sollen, das das Menschenaufgebot Österreichs und Ungarns dem Verhältniss der Bevölkerungszahlen der beiden Reichshäften entsprechen müsse“.

Magyarország aránylag miért veszett több halottat, mint Ausztria.

Ausztria halottakban a világháború alatt 819,816 (kb. 2.78%), Magyarország pedig 660.821 (kb. 3.30%) főt veszített. Itt a veszteség az összes lakossághoz van viszonyítva. Ez az adat a Honvédelmi Minisztérium 4. osztályának veszteségi alcsoportjától való, s a cs. és kir. hadügyminisztériumtól származik. Ebben nem foglaltatnak benne azok az eltűntek, akiket a háború befejezése után holttá nyilvánítottak.

Az az állam, mely aránylag többet veszített halottakban, természetesen, többet veszített hadifoglyokban is. Ha az osztrák, vagy csak a cseh hősi halottak számához arányítjuk az ő veszteségüket hadifoglyokban, úgy a mérleg nagyon is a magyarok javára billen.

Dr. Klante tévedése ott van, hogy ő csak az orosz hadifogoly táborparancsnokságok nyilvántartási adatait hasonlította össze és azt állítja, hogy Oroszországban több volt a magyar hadifogoly, mint a cseh. De arról hallgat, hogy a hadvezetőség mindent megtett, hogy a cseheknek az önkéntes hadifogságba jutását megakadályozza és a cseh-magyar hadifoglyok aránytalanságát megszüntesse.

III.

Mint ismeretes, 1915 nyarán a legnagyobbbrészt csehekből álló csapattesteket már fel kellett oszlatni.

A cseheket megbízható csapatok kötelékébe osztották be és felügyelet alá helyezték. Vagy pedig messze a harc vonal mögött működő olyan műszaki, stb csapatok kötelékébe osztották be, ahol az önkéntes fogságba jutás lehetősége ki volt zárva.

A magyar csapatok becsületes és hősies küzdelmét, igazi katonai értékét, beleértve a magyarországi nemzetiségeket is, nemcsak szövetségeseink, hanem az oroszok és az olaszok is elismerték.

Hogy a hadvezetőség által foganatosított rendszabályok ellenére a kb. 5 millió cseh nemzetből mégis tekintélyes erejű cseh hadsereg alakult meg Szibériában, az olyan szép eredmény, melyre a csehek méltán büszkék lehetnek. Különben a sors ironiája, hogy azok, akik becsületes körülmények között jutottak fogságba, mint nem kívánatos elem, lopva; azok pedig, akik nem becsületes úton jutottak oda, mint ünnepeelt nemzeti hősök (cseh legionisták) tértek vissza.

Az oroszországi cseh-szlovák légió 1914 őszén csak két zászlóaljból, 1920 nyarán pedig, Sirov cseh tábornok parancsnoksága alatt, már három gyaloghadosztályból állott.³

³ Vozelnik ezredes, Krejcsi ezredes és Prehala alezredes.

A légió 12 gyalog- és 2 lovasezredre, kellő tűzérzségre, műszaki csapatokra és az összeharácsolt értékekből létesített raktárakra tagozódott. Odatartozott még a politikai, műszaki, kereskedelmi, propaganda, sajtó, stb. csoport, valamint a csehek által üzemben tartott 17 orosz bánya és kb. 70 kisebb gyár és üzem stb.

A légió, illetőleg a hadsereg, (kb. 90% cseh és 10% tót), melyet a francia kormány 1918-ban a francia haderő alkotórészéül ismert el és Janin francia tábornok felügyelete alá helyezett; Gajda tábornok főparancsnoksága idejében a vörösök ellen harcolt és veszteséget is szenvedett. Később csak Kolcsak admirális fehér csapatai harcoltak a vörösök ellen, a légió pedig a szibériai vasútvonalakat őrizte.

A vörösök a fehéreket az Uraltól a Bajkálig visszaszorították s a fehérhadsereg felbomlott. A vereség részben annak tulajdonítható, hogy a légió kb. 300 vasúti szerelvényt foglalt le (hogy rabolt értékeivel együtt idejekorán menekülhessen) s ezzel a fehérhadseregnek Wladiwosztokból való el-látását lehetetlenné tette.

A légió 1920 nyarán a hajóraszállítás alkalmával, kb. 57,000 felfegyverzett és kb. 11,000 fegyvernélküli, valamint néhány ezer hadiszolgálatra alkalmatlan eszközgöből állott.

A légiót a harácsolt értékekkel együtt 40 hajó szállította el Wladiwosztokból Triesztbe.⁴

Hogy a csehek milyen szívesen mentek orosz hadifogságba, mutatja az, hogy 1914 október elején Kiewben (az ottani Krepozsna nevezett várban, a hadifogoly gyűjtő- és elosztó állomáson) egy cseh propaganda szerv már működött. Ez a szerv később az oroszok támogatásával a Kiew melletti dranicai hadifogoly gyűjtő- és elosztó állomáson tovább működött, illetőleg az odaérkezett hadifoglyok közül kiválogatta a cseheket. Ezeket a későbbi legionistákat, Oroszország európai városaiban helyezték el, ahol a csehek kényelmet, teljes szabadságot és szervezkedési jogot élveztek. Azokat a cseheket, akik a cseh propaganda felhívásának nem engedelmeskedtek, büntető táborokba (Szibériában Krasznojarszka, Turkesztánban, Petrozavod) internálták. A nem szláv eredetű hadifoglyokat az oroszok Szibériába és Turkesztánba szállították. A büntető táborokat 1917-ben feloszlatták. Tárgyvilágosság kedvéért meg kell említenem, hogy a becsületes körülmények között fogságba jutott csehek között elég sok volt az olyan, aki inkább az internálást választotta, semhogy, mint esküszegő, a szervezkedő cseheknek nyújtotta szabadságot élvezze.

A cseh-szlovák légió vezérkara a breszt-litovszki béke-

⁴ Rátz Kálmán: Az oroszországi cseh-szlovák légió története.

kötés után úgy döntött, hogy a németek ellen fog a francia hadszíntéren harcolni: de az odajutásra a hosszabbik útat választotta. Hogy pedig Wladivosztokba eljuthasson, hol a fehérekkel, hol a vörösökkel paktált, végre mindkettőt becsapta; Kolcsak tengernagyot, a szibériai ellenforradalom vezérért, a vörösöknek kiszolgáltatta és az egész Szibériát kirabolta, továbbá a szibériai hadifogolytáborokban volt magyarokat ok nélkül gyilkolta.

Ha a cseh-szlovák légió a francia harctéren tényleg harcolni akart volna, úgy a légiót az amerikai flotta Arhangelszkből, vagy Murmanszk európai kikötőből korábban is elszállíthatta volna. A cseh-szlovák légió azonban csak 1920. nyarán szállott hajóra Wladivosztokban.

Sirówy cseh tábornok, a cseh légió főparancsnoka, elhitette a csehekkel, hogy a légió az Úraltól—Wladivosztokig való visszavonulásakor ugyanazt teszi, amit Xenophon írt meg „Anabazis“ c. művében.

A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a Nagy Sándor halála után felbomlott macedón hadseregből kivált 10.000 görög harcost Trapezunton át Xenophon vezette vissza Görögországba. A hazamenetel történetét pedig Anabazis című könyvében írta meg. Xenophon katonái nem adták meg magukat, nem fegyverezte fel őket a volt ellenség és így nem is csaphatták be és nem is rabolhatták ki azt, aki őket másodszor is felfegyverezte.

IV.

Akiket a sors szibériai hadifogolytáborokba juttatott és ismerték az ottani hadifoglyokat, azok tudják, hogy a szibériai hadifogoly táborparancsnokságok nyilvántartásában a nem magyarok közül is sokan, mint magyarok szerepeltek. Gyakori eset volt, hogy a fogságbajutás utáni összeírásakor sok magyarországi nemzetiségbeli katona is magyarnak vallotta magát, különösen a tótok és a szászok, olyanok is, akik alig tudtak magyarul.

Midőn a cseh-szlovák légió Szibériába érkezett, illetőleg ott a szerb, oláh, lengyel, stb. légió megalakult, a nem magyar nevű, de magukat magyarnak valló hadifoglyokat a csehek, szerbek és oláhok megfenyegették és kényszerítették, hogy lépjenek be az általuk felállított légiók kötelékébe. Ezeket nem fegyverezték fel, csak munkára alkalmazták és hazaszállították. A csehek azonban sokat haditörvényszék elé állítottak, mert ezek az új cseh állampolgárok idejekorán nem tehettek eleget jelentkezési kötelezettségüknek. Arról is tudok, hogy néhány osztrák állampolgárságú tiszt is magyarnak mondotta be magát: olyanok, akik magyarországi cs. és kir.

ezredeknél szolgáltak. Például Franz egészségügyi százados, aki a cs. és kir. 15. gyaloghadosztálynak Pukarzsovkánál való tönkremenetele alkalmával, az egészségügyi intézet valamennyi magyar orvosával együtt hadifogságba került és Görner cs. és kir. 67. gyalogezredbeli tényleges hadnagy. Ezek jöllehet osztrák állampolgárok voltak és egy szót sem tudtak magyarul, mégis mint magyarok szerepeltek a skotowoi hadifogoly táborparancsnokság nyilvántartásában.

Ezek az esetek, bár a magyar faj beolvasztó képességét és a magyar génius felsőbbbségét bizonyítják, az orosz hadifogságba jutott magyarok számát lényegesen emelték. Ezért az orosz vöröskereszt által kiszolgáltatott hadifogoly névjegyzékek adatai csak látszólag vetettek szomorú fényt a magyar fajra. Sajnos az adatokból leszűrt következtetéseket sokan tudatlanul, sokan pedig rosszakaratúlag félremagyarázták.

Lehet, hogy azért törődött a magyar kormány oly keveset a szibériai magyar hadifoglyokkal, mert számukat talán túl nagyoknak vélte.

V.

Hogy a szibériai és turkesztáni hadifogolytáborokban szinylődött magyar hadifoglyok közül hányan alusszák örök álmukat a szibériai és turkesztáni pusztákon, azt pontosan megállapítani nem lehet.

Dr. Fejes István: „Orosz hadifogság képekben“ című műve szerint, 1915-ben a novonikolajewszki hadifogolytábor kb. 15.000 hadifoglya közül mintegy 8.000; az omszki tábor kb. 20.000 hadifoglya közül mintegy 16.000, a tockoji (haláltábornak nevezett) hadifogolytábor kb. 17.000 hadifoglya közül pedig jóformán valamennyi, járványok miatt pusztult el.

Olyan ezeknek a szibériai és turkesztáni fogolytáboroknak környéke, az ott létesített hadifogolytemetők miatt, mint a legvéresebb csatatér.

A skotowoi hadifogolytáborban, ahova én kerültem, 1915 tavaszán kb. 4.000 főnyi legénység és kb. 90 tiszt volt. Itt is fellépett a kiütéses tífusz. E rettenetes járvány miatt, a tengerpart mentén létesített temetőben kb. 1.100, legnagyobb-részt magyar, továbbá német, osztrák és török hadifogoly teteme porladozik. Az oroszok engedélyével, 1916-ban, ott eltemetett bajtársainknak a képen látható emlékművét emeltük, amelyen magyar, német, török és orosz felirat van. A magyar felirat szövege: *„Álmodjatok a szép Magyar Hazáról, amelyért meghaltatok“*. A skotowoi és a wladivosztoki emlékművet a japánok azzal vették át, hogy azt gondozni fogják.

Az emlékművet *Kiss Lajos* cs. és kir. 25. gyalogezredbeli tényleges hadnagy tervezte és *Eigner Béla* cs. és kir. 32. gyalogezredbeli tartalékos zászlós, budapesti építész építette meg.

A világ legelhagyatottabb hadifoglya az Oroszországba került magyar volt. 1917-ig magyarul levelezni sem volt szabad, magyar könyvet is csak 1917 után kaptunk. A derék magyar paraszt hiába írt levelet németül vagy oroszul az ő falujába; mert azt ott senki sem értette meg; az otthonról magyarul írt levelet pedig nem kapta meg. Csodálatos, hogy 1917 májusig mindenféle szláv, germán és román nyelven

Síremlék a skotowoi hadifogolytemetőben.

lehetett írni levelet, csak magyarul nem. Állítólag azért, mert az orosz kormány magyarul írni és olvasni tudó oroszot találni nem tudott, pedig magyarul beszélő kémmel bőven rendelkezett.

Midőn már Kelet-Szibéria is tele volt hazatért hadifoglyokkal, az oroszok a kelet-szibériai foglyokat Chabarovszkban egyesítették, hogy vasúton visszaszállítsák őket. Midőn a németek megtudták, hogy a japánok Kelet-Szibériát meg fogják szállni, az orosz kormánynál kivívták, hogy Szi-

bériából a hadifoglyokat szállítsák Európába. Az oroszok utasították is a cseh-szlovák légió vezetését, hogy a légiót ne Wladivosztokban, hanem Arhangelszkben szállítsa hajóra. De mert a légió a lefegyverezés veszélve miatt visszafordulni nem akart, az oroszok a Moszkvában volt cseh politikusokat letartóztatták. Chabarovszkából 4 fogoly szállítmány el is indult. A további elszállítást azonban beszüntették, mert 1918 őszén a szibériai vasút mentén harcok kezdődtek meg.

Az elindított szállítmányokat a vörösök feltartóztatták, az útasokat a nyílt pályán kirakták és a szerelvényeket elvették. Ezek és azok, kik a hadművelet területén volt hadifogolytáborokban éltek, vagy magánosoknál dolgoztak, a világ legszerencsétlenebb emberei voltak. A vörösök fehéreknek, a fehérek pedig vörösöknek nevezték őket. Ezért a hadifoglyokat nemcsak az oroszok, hanem még a csehek is irtották. A szerencsétlen menekülő magyarok irtására bőven volt alkalom, mert az orosz parancsnokságok a hadifogolytáborokat nem őriztették és a hadifoglyok élelmezéséről sem gondoskodtak. Ki-ki arra menekült, amerre tudott. A menekülőket, akik okmányokkal nem rendelkeztek, mindennel lehetett vádolni, aszerint, hogy kinek a keze közé kerültek.

Hogy ezek a szerencsétlen magyar és német hadifoglyok, látva, hogy a cseheknek, szerbeknek, lengyeleknek, oláhoknak fegyverük van és védekeznek, szintén fegyverhez nyúltak, amelyet vagy felkínáltak nekik, vagy amelynek viselésére kényszerítették őket. Csodálkozni nem szabad rajta s legkevésbé szabad őket elítélni. Természetesen nem számítanak ide azok, akik meggyőződésből, önként léptek a vörös hadseregbe. Tévedés lenne azt hinni, hogy az Oroszországban volt valamennyi hadifogoly már a brest-litovszki békekötés idején a magyar hazára veszedelmes elemmé változott. Olyan hatalmas birodalomban, mint Oroszország, nem terjednek a politikai eszmék olyan gyorsan, mint az európai kicsi, de sűrűn lakott országokban.

Moszkva és Wladivosztok között kb. 9500 km a távolság. Ezt a két várost csak egy vasút és egy táviróvonal köti össze. A moszkvai újság két hétig utazott, míg Wladivosztokba érkezett. A forradalom első szakában csak Moszkva és környéke volt bolsevista érzelmű. Ekkor még a legtöbb orosz sem tudta, hogy mi a vörös katona és a bolsevizmus. Hiszen az ellenforradalmi vezérek, Kolcsak Szibériában, Denikin a Balti-országokban, Wrangel pedig Dél-oroszországban, óriási területekkel rendelkeztek, ahol híre sem volt a bolsevizmusnak. Sajnos valamennyi hadifoglyot mégis veszedelmes elemnek minősítették, bár Oroszországban a szabadulás pillanatát alig várták. Hazaszállításukról idejekorán gondoskodás se történt.

Az orosz-japán háborút befejező simonoseki béke-
okmány első pontja a hadifoglyok kicserélése volt. A brest-
litovszki békekötésnél ez talán az utolsó pont lehetett. De
végre hajtani sem akarták, mert ellenszolgáltatás nélkül en-
gedték haza az összes orosz foglyokat.

A Magyarországból és Németországból visszatért orosz
hadifoglyok azzal dicsekedtek, hogy nagyon jó dolguk volt:
nem fáztak, nem éheztek. Sőt Németországban hivatalból
fogyort, toilett papírt, stb. kaptak.

Szörnyűség volt ezt hallani és tudni azt, hogy az orosz
hadifogolytáborokban a mieink ezrével pusztultak. Hogy
mindez mennyire elkésérítette a különben lelkileg és testileg
is meggyötört hadifoglyokat, azt csak az érti meg, aki Szibé-
riában volt. Kelet-Szibériába hamarosan eljutott az a hír,
hogy a Cseljabinszkban, az orosz hadifogolytáborban (Ural
hegység vidékén) internált magyar hadifoglyokat a csehek
ok nélkül gyilkolják.

A Kelet-Szibériában, Chabarowszkban szervezkedő vö-
rösök ezt a hírt és a hadifoglyok elkésérését, a saját elő-
nyükre használták fel. Ugyanis felszólították a hadifoglyokat
a csehek elleni bosszúállásra. Chabarowszkban 1919 nyarán
kb. 12.000 főből álló vörös hadsereg alakult meg, melynek
talán a fele magyar és német volt. Ez a vörös sereg állítólag
Lázár Béla cs. és kir. 57. gyalogezredbeli tartalékos hadnagy
vezetése alatt állott; az Ússzuri folyó völgyében, Imán és
Spaszkoje városoknál, az egyik cseh hadosztályt alaposan el-
verte és Wladivosztokig kergette vissza. Ezekkel a harcokkal
egyszerre Wladivosztokban egy japán hadosztály és a Fülöp-
szigetekről egy amerikai gyalogezred szállt partra s megtsz-
tította Kelet-Szibériát a vörös csapatoktól.

Sajnos, a visszatérő hadifoglyoktól való megokolatlan
félelem is hozzájárult ahhoz, hogy a hadvezetőség által is sok-
nak tartott hadifoglyból igen kevés tért vissza; mert a vi-
szontagságos menekülés közben is rengeteg magyar puszt-
ult el.

A Magyar Katonai Szemle 1933 februári számában a
Dell-Adami-Kovács-féle magyar vöröskereszt kiküldötteknek
hadifogly hazaszállítása van leírva. Ők Kelet-Szibériából
1920—21-ben a legszorgosabb munka után is, csak 8000 ma-
gyart tudtak visszaszállítani. Kelet-Szibériában kevés volt
már ekkor a hadifogly, mert aki csak pénzt tudott szerezni,
az valamilyen úton maga próbálkozott hazajutni.

Valljuk be őszintén, hogy valóban sok magyar esett orosz
hadifogságba, de ismerjük el, hogy aránylag igen kevés tért
vissza, mert rengetegen pusztultak el Szibériában és Turkesz-
tánban. Azt hiszem, hogy nem csak nekem, de mindannyiunk-

nak tiltakoznia kell minden olyan támadás ellen, amely az orosz földön porladozó magyar katonák becsületét sérti. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Magyarország a világháború alatt szövetségeseivel szemben vállalt kötelezettségének becsületesen eleget tett. Sőt nagyobb áldozatot hozott, mint amelyet Ausztria és Magyarország lakosságának arányszáma szerint várni lehetett tőle.

Zsuffa Sándor.

Függelék

A világháborúban részt vett osztrák és magyar gyalog- és lovasegységek.*

Megnevezés	1914. VIII. 10.		1916. V. 10.		1918. IX. 15.		Megjegyzés																																																																																															
	ezred	z.-alj	ezred	z.-alj	ezred	z.-alj																																																																																																
cs. és kir. gyalogezred 1)	102	408	104	464	142	426	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th colspan="6">Magyarországból</th> </tr> <tr> <th colspan="2">1914.</th> <th colspan="2">1916.</th> <th colspan="2">1918.</th> </tr> <tr> <th>e.</th> <th>zlj.</th> <th>e.</th> <th>zlj.</th> <th>e.</th> <th>zlj.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1)</td> <td>45</td> <td>180</td> <td>46</td> <td>184</td> <td>64</td> <td>192</td> </tr> <tr> <td>2)</td> <td></td> <td>11</td> <td></td> <td>11</td> <td></td> <td>11</td> </tr> <tr> <td>3)</td> <td></td> <td>26</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>4)</td> <td></td> <td>1/2</td> <td></td> <td>1</td> <td></td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>5)</td> <td></td> <td>1/2</td> <td></td> <td>1</td> <td></td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>6)</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>2</td> <td></td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>7)</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>2</td> <td></td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>8)</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>5</td> </tr> <tr> <td colspan="2">közös</td> <td>218</td> <td></td> <td>201</td> <td></td> <td>218</td> </tr> <tr> <td colspan="2">honvéd</td> <td>535</td> <td></td> <td>234</td> <td></td> <td>231</td> </tr> <tr> <td colspan="2"></td> <td>551</td> <td></td> <td>435</td> <td></td> <td>449</td> </tr> </tbody> </table>	Magyarországból						1914.		1916.		1918.		e.	zlj.	e.	zlj.	e.	zlj.	1)	45	180	46	184	64	192	2)		11		11		11	3)		26					4)		1/2		1		1	5)		1/2		1		1	6)				2		5	7)				2		5	8)						5	közös		218		201		218	honvéd		535		234		231			551		435		449
Magyarországból																																																																																																						
1914.		1916.		1918.																																																																																																		
e.	zlj.	e.	zlj.	e.	zlj.																																																																																																	
1)	45	180	46	184	64	192																																																																																																
2)		11		11		11																																																																																																
3)		26																																																																																																				
4)		1/2		1		1																																																																																																
5)		1/2		1		1																																																																																																
6)				2		5																																																																																																
7)				2		5																																																																																																
8)						5																																																																																																
közös		218		201		218																																																																																																
honvéd		535		234		231																																																																																																
		551		435		449																																																																																																
„ „ tirol vadászrezend	4	15	4	18	4	12																																																																																																
„ „ bosznia-hercegovinai gyalogezred	4	15	4	18	8	24																																																																																																
„ „ táborig vadászszázlőalj 2)		29		33		32																																																																																																
„ „ boszniai vadász-zászlőalj		1		8		8																																																																																																
„ „ boszniai tartalék vadász-zászlőalj		1																																																																																																				
„ „ menetzászlőalj 3)		64																																																																																																				
„ „ kerékpároszászlőalj 4)		1 1/2		2		3																																																																																																
„ „ határőrvadászszázlőalj 5)		1 1/2		2		6																																																																																																
„ „ táborig csendőrszászlőalj 6)				6		8																																																																																																
„ „ hegyi vadászszázlőalj						6																																																																																																
„ „ magashegyi „						7																																																																																																
„ „ „ vadászszázad (20)						5																																																																																																
„ „ „ vezetészázad (12)						3																																																																																																
„ „ várőrségzászlőalj 7)				5		11																																																																																																
„ „ partvédőzászlőalj 8)						7																																																																																																
Összesen:	110	534	110	556	154	558																																																																																																
K. K. Landwehr gyalogezred	57	115	57	128	37	111																																																																																																
„ „ Kaiserschütz „	5	16	5	15	3	9																																																																																																
„ „ menetzászlőalj	**)																																																																																																					
„ „ népfelkő	40	156		109	15	109																																																																																																
„ „ hadtápnépfelkő		150																																																																																																				
Összesen	80	395	40	250	55	229																																																																																																
m. kir. honvéd gyalogezred	32	97	42	134	47	131																																																																																																
„ „ menet	16	42																																																																																																				
„ „ népfelkő	32	97		92	14	92																																																																																																
„ „ hadtápnépfelkő		97																																																																																																				
„ „ partvédő népfelkő						8																																																																																																
Összesen	80	333	42	234	61	251																																																																																																
lengyel légió		3	6	18																																																																																																		
ukrán „			1	2		7																																																																																																
albán „				9		8																																																																																																
olasz „						3																																																																																																
Összesen		3	7	29		18																																																																																																
bukovinai szabadcsapat			1	2																																																																																																		
karinthiai „			1	2																																																																																																		
felsőausztriai „			1	2																																																																																																		
fiatalok „ -a			1	1		1																																																																																																
tirol lövésosztag (1918-ban 48)				8		14																																																																																																
Összesen			4	15		15																																																																																																
Összesen	270	1262	196	1055	270	1055																																																																																																
		711		620		584																																																																																																
		551		435		449																																																																																																
						Légiók nélkül																																																																																																
						Ausztriából																																																																																																
						Magyarországból																																																																																																
lovaság	cs. és kir. dragonyosezred	15	90	15	70	15	65	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th colspan="6">Magyarországból</th> </tr> <tr> <th colspan="2">1914.</th> <th colspan="2">1916.</th> <th colspan="2">1918.</th> </tr> <tr> <th>e.</th> <th>szd.</th> <th>e.</th> <th>szd.</th> <th>e.</th> <th>szd.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1)</td> <td>16</td> <td>90</td> <td>16</td> <td>81</td> <td>16</td> <td>82</td> </tr> <tr> <td>2)</td> <td>1</td> <td>6</td> <td>1</td> <td>5</td> <td>1</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td colspan="2">közös</td> <td>17</td> <td>102</td> <td>17</td> <td>86</td> <td>17</td> <td>86</td> </tr> <tr> <td colspan="2">honvéd</td> <td>20</td> <td>90</td> <td>20</td> <td>75</td> <td>15</td> <td>66</td> </tr> <tr> <td colspan="2"></td> <td>192</td> <td></td> <td>159</td> <td></td> <td>152</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Magyarországból						1914.		1916.		1918.		e.	szd.	e.	szd.	e.	szd.	1)	16	90	16	81	16	82	2)	1	6	1	5	1	4	közös		17	102	17	86	17	86	honvéd		20	90	20	75	15	66			192		159		152																																							
	Magyarországból																																																																																																					
	1914.		1916.		1918.																																																																																																	
	e.	szd.	e.	szd.	e.	szd.																																																																																																
	1)	16	90	16	81	16	82																																																																																															
	2)	1	6	1	5	1	4																																																																																															
	közös		17	102	17	86	17		86																																																																																													
	honvéd		20	90	20	75	15		66																																																																																													
			192		159		152																																																																																															
	„ „ huszárezred 1)	16	96	16	81	16	82																																																																																															
„ „ ulánusezred 2)	11	66	12	48	13	68																																																																																																
K. K. Landwehr-ulánusezred	6	36	6	38	6	38																																																																																																
„ „ tirol és dalmát lövész		5		6		6																																																																																																
„ „ népfelkő		18		31																																																																																																		
lengyel légió		2		8																																																																																																		
m. kir. honvéd huszárezred	10	60	10	47	10	40																																																																																																
„ „ népfelkő (ezred)	10	50	10	18	5	20																																																																																																
„ „ népfelkő (osztály)				8		4																																																																																																
Összesen	68	403	69	355	65	325																																																																																																
		211		196		173																																																																																																
		192		159		152																																																																																																
						Ausztriából																																																																																																
						Magyarországból																																																																																																

*) Források: A militärwissenschaftliche Mitteilungen 1933. évi január és február havi számában lévő táblázat és az Armeecobekommandó által 1918. IX. 15-én kiadott 41. sz. „Einteilungsliste“ adatai.
 **) Csak szeptember 10-után érkeztek a hadszíntérre.

